ŽALGIRIO NACIONALINIO PASIPRIEŠINIMO JUDĖJIMO priedas

Nr. 406

SU ŽALGIRIU – UŽ LIETUVĄ!

ŽALGIRIS

Laisvė ir baimė - nedera

1988 m. pakilusi laisvės troškimo banga išsiliejo 1991-ųjų sausį. Bet kodėl mintimis atsigręžę į tą laiką vis klausiame savęs, ar neišklydome iš pradžios kelio? Ar nepramynėme šunkelių, kuriais iš Lietuvos dabar bėga mūsų vaikai? Kas mums atsitiko? Kaip teigia vienas aktyviausių to meto Marijampolės visuomenininkų, Lietuvos Sąjūdžio dalyvis, vėliau - politikas, bendruomenės veikėjas, pilietinių iniciatyvų organizatorius Paulius Uleckas, žmones suklaidino iškreiptas tiesos matymas, baimė sakyti tiesą.

Kazimiero Linkevičiaus nuotr.

▶ Paulius Uleckas su sūnumi Jurgiu, Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos kariūnu

- Kaip jūs prisimenate Sausio 13-ąją? Ir kodėl jūsų balse justi ne patosas, o nusivylimas? - *klausėme Pauliaus ULECKO.*

- Sausio 13-ąją buvau Marijampolėje, ne prie Seimo, Televizijos bokšto. Tuo metu buvau Marijampolės (tuometinio Kapsuko - *red. past.*) Sąjūdžio tarybos pirmininko pavaduotojas, o mano pagrindinės pareigos buvo mitingų, akcijų organizavimas. Dirbome darbus, kuriuose dalyvavo šimtai ir tūkstančiai žmonių. Šiandien daugybė „ekspertų“ ir „diletantų“ klausia, ką mes veikėme. „Ir kas iš to, kad jūs šalote ant sniego?“ Taip galvojant galima nurašyti šimtus tūkstančių, milijonus aukų, žuvusių karuose ir kovose už Tėvynės laisvę. Stovėti, kalbėti, sakyti žodžius, kuriuos ištarti daug kas tada bijojo, kelti vėliavas, kurias kelti daugumai būdavo baugu, - toks buvo mūsų uždavinys. Manęs tada klausdavo, ar nebijai. Juk jie dar neišėję, čia dar jų kariuomenė. Tuomet nebijojau. O dabar bijau... Bijau netiesos. Veidmainiškumo. Bijau todėl, kad daug ko sakyti negalima. Kaip toje H.K.Anderseno pasakoje „Nauji karaliaus drabužiai“. Visi mato, kad karalius nuogas, bet visi bijo pasakyti tiesą, nes bus išvadinti nieko vertais kvailiais. Kai kuriems žodžiams dabar suteiktos naujos reikšmės. Jų privalai laikytis, kad nepasirodytum politiškai nekorektiškas, net pavojingas visuomenei. Dėl savo tiesmukiškumo neįtikau švaria save laikiusiai partijai, kurios vedlys netrukus smarkiai susitepė. Trenkiau durimis, o dabar esu laisvas nuo partijų ir ideologijų.

- Išbandėte būseną „nepatogus žmogus“? Ir ką tai reiškia?

- Taip turbūt yra ne tik Lietuvoje, tik čia aštriau matome. Ir tokių ne aš vienas ir ne tik politikoje. Pasitaikė politikų Europoje, kurie buvo susipykę su visomis partijomis, su visomis valdžiomis, nes turėjo idėją, tikslą, jo siekė. Siekdamas tikslo neretai tampi neparankus, nepatogus, gali nukentėti. Lengviausia gyventi su niekuo nesipykstant, nieko nematant, išmokti nutylėti. „Ei, - galvoja, - verčiau nesipyksiu, patylėsiu, gal dar reikės ką gauti, bala nematė tos tiesos.“ Kaip minėtoje pasakoje, mato sukčių apgautą nuogą karalių, bet susiriesdami giria jo drabužius. Jeigu tu, kaip tas mažas vaikas, matydamas nuogalių išdrįsti pasakyti, kad nieko nėra, karalius nuogut nuogutėlis, tada ir prasideda: „Koks begėdis, nekultūringas, kaip galėjo išdrįsti.“ Nieko naujo neatrandame, taip buvo anksčiau, taip liko.

Antra, ideologiniai dalykai. Ne veltui vienintelis iš jaunesnio amžiaus marijampoliečių buvau įrašytas į KGB sekamų asmenų sąrašą, ir jį atėjus valandai X ar Y, reikia nedelsiant likviduoti. Buvau sekamas. Man patinka Sokrato posakis, kuris kaip niekada tinka mūsų dienoms: „Piliečiai, nepasitikėkit besąlygiškai jokia valdžia. Nesvarbu, kad ji išrinkta demokratiškai ir yra mūsų valdžia.“ Mąstytojas buvo teisus - valdžia neturi imuniteto gedimui. Persėdusi ant minkštesnio krėslo ji įgyja savybę prisitaikyti. Todėl kritika valdžiai turi būti toleruojama, o neapykanta jai - ne. Toks yra sveikos demokratijos bruožas.

- 1991 m. sausį stoti prieš automatais ginkluotus sovietų kareivius, tankų vamzdžius nebijojome. Dabar girdime kalbas, kad tiek apsisprendusių nebebūtų... Ar tai reiškia, kad neišsipildė žmonių viltys?

- Reikėtų nepamiršti Sausio 13-osios išvakarių. Tauta nepakilo tik tą dieną, Tauta pradėjo busti anksčiau. Prisimenu 1988-ųjų įvykius Marijampolėje, tuomet dar Kapsuke. Surengėme mitingą Pašešupyje liepos 13 dieną. Susirinko keliolika tūkstančių žmonių. Tai buvo antrasis didelis mitingas Lietuvoje, įvykęs po liepos 9-osios mitingo Vingio parke. Mitingo metu vienas mūsų Sąjūdžio grupės bendražygių Vytautas Šneideris išdėstė paprastus, trumpus ir aiškius mūsų siekius. Mes pasakėme, kad norime nepriklausomybės. Praėjo vos 20 metų, ir mes dalies nepriklausomybės atsisakėme prisijungę prie Europos Sąjungos. Manėme, kad viskas gerai. Ekonomine prasme gal ir gerai. Gavome tiek, kiek iki to laiko nebuvome uždirbę. Kiekviena plytelė, trinkelė Marijampolės aikštėse, gatvėse paklota už vokiškus pinigus. Savų vos užtenka duobėms užlopyti.

Kitas dalykas, ką kalbėtojas tuomet pasakė: mes norime vėliavos, norime savo Trispalvės. Žmonės kilo, šaukė: „Trispalvės!“ Gavome Trispalvę, tik mažai kas ją kelia. Galima sakyti, beveik niekas nekelia. Valstybės švenčių dienomis pervažiuoju per savo kaimą - 4-5 vėliavos iš 50 namų. Daugiau niekada nebūna. Kartais pastebiu, kur kai kurie vėliavas saugo. Iš vištininko, iš tvarto išsineša. Ten pasideda, jei prireiktų prie progos iškelti.

V.Šneideris sakė, kad mums reikia lito. Gavome litą. Ir praradome. Nebereikia. Dar Sąjūdžio atstovas buvo pasakęs, kad mums reikia himno. Turime ir himną. Bet nevertiname. Yra tekę dalyvauti diplomų teikimo šventėse universitetuose. Ir buvo baugu, ką mačiau, - paleidžiamas įrašas, o dauguma studentų net nežiobčioja.

- Kodėl? Juk turėtų mokėti?

- Nežinau, gal žodžių nežino, gal pamiršo iš susijaudinimo. Gal mano vėliau įsijungsią, kas labiau prie širdies. O „prie širdies“ - viskas, kas angliškai. Negali pykti - patys išmokinome. Per televiziją „Dainų dainelė“ - anglų kalba, geriausių dainų dešimtukas - anglų kalba, blogiausių - anglų kalba, „Auksinis balsas“ - anglų kalba. Viskas angliškai. Tai kas čia: Anglija ar Lietuva? Kam tuomet virkauti apie patriotizmą? Tarsi patriotizmas būtų prekė, kurią galima nusipirkti parduotuvėje. Nusipirkai, išdalinai vaikams po pakutį patriotizmo, ir vaikai auga patriotai. Taip nebūna. Jeigu mylime Lietuvą, tai ir dainuokime lietuviškai per savo lietuviškus konkursus.

> ▶ Kritika valdžiai turi būti toleruojama, o neapykanta jai - ne. Toks yra sveikos demokratijos bruožas

Jaunystėje mes tikrai norėjome klausytis angliškos muzikos vien todėl, kad rusiška asocijavosi su okupantais. Klausytis angliškų dainų mums buvo protestas. O prieš ką dabar protestuojame? Sutinku, važiuodami į „Euroviziją“, kitus tarptautinius konkursus dainuokime angliškai. Bet ir vėl, kodėl nepasirodžius, kad esame gimę lietuviais.

- Iš visų tų šūkių, kuriuos iškėlėme, skanduojant minioms, nieko neliko?

- Neliko. Niekam ir nereikia, niekas nepasigenda. Laisvės ginti irgi nelabai nori. Paklausai kareiviškų ir kitokių aukščiausios valdžios ditirambų, kitaip nepavadinčiau: „Oi, kokie mes patriotai, kaip gražiai dalyvaujame televiziniuose šou kariška tema.“ O statistikai teigia, kad pusė vaikų kariuomenei netinka. Net varžyboms, ne tik kariuomenei. Iš tos sveikosios pusės pusė išvažiavo į užsienį, o kita dalis, sprendžiant iš ne taip garsių pasisakymų, deda visas pastangas, kad neitų į kariuomenę. Iš to viso garsaus „džiazo“ lieka tik savanoriai, dėl kurių džiūgaujama ir krykštaujama: „Savanoriai užpildė visus tris tūkstančius vietų šauktinių. Koks stiprus patriotizmas.“ Bet tik tiek patriotų turbūt ir yra. Tik trys tūkstančiai per kiekvieną šaukimą. Tai ką, ar karalius ne nuogas? Man tikrai labai graudu, kad šie geriausi Lietuvos vaikai nedvejodami paaukos save ant laisvės aukuro. Dėl apdairiųjų, politiškai korektiškų, atsargių, diplomatiškų.

Penkti metai rūpinuosi mokomojo šaudymo centro įrengimu Marijampolėje. Tai, ką galėtų nuveikti šis centras, - neišnaudoti rezervai, kurie, galima sakyti, mėtosi. Marijampolės apylinkėse apie šeši tūkstančiai žmonių turi ginklus, kuriais galima kautis. Dar tiek pat gyventojų turi smulkesnio kalibro ginklų savisaugai. Tokioje nedidelėje vietovėje daugiau nei 10 tūkstančių žmonių galėtų treniruotis, kad iškilus ginkluotos agresijos pavojui, vienoms ar kitoms aplinkybėms galėtų valdyti ginklą, apginti save ir savo artimą bent jau nuo plėšikų, talkinti ginkluotosioms pajėgoms. Niekas nenori padėti. Su buvusiais ministrais ir Seimo nariais kalbėta perkalbėta. Visa kadencija praėjo. Pradėjome savo jėgomis, bet nėra už ką darbų pabaigti. Tokiose situacijose ir pamatai, kas yra šios šalies prioritetai, supranti, kad kalbėti per TV apie patriotizmą, pareigą, Tėvynės gynimą gerokai paprasčiau nei dirbti dėl jos.

- Yra tekę girdėti jaunus vyrus sakant, kad jie kol kas nesiruošia grįžti į Lietuvą gyventi, bet teigia, jog parbėgtų, jeigu Tėvynei kiltų pavojus. Ar galima tuo tikėti?

- Visokių būtų. Sugrįžtų kai kurie. Kaip sugrįžo 1918-aisiais, vėlesniais metais. Kaip sugrįžo pokarį, kai VLIK (Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas - red. past.) pašaukė. Jeigu lietuviai sugrįžo po karo tęsti beviltiškos kovos, manau, ir dabar sugrįžtų. Bet mažuma, kaip ir mažuma čia būtų kovojančių. Iš to, ką skaitome ir girdime viešojoje erdvėje, pasaulyje tvyro didžiulė įtampa. Auga nacionalizmo, užsidarymo, atsiskyrimo nuotaikos, procesas spartėja. Lengva buvo tada kalbėti „mes už eurą“, „už Europos Sąjungą“, „už NATO“. Nors ir pavėluotai, gal ir už LIETUVĄ jau atėjo laikas.

- Jeigu žada, kad Tėvynę stengtųsi ginti gyvendami užsienyje, gal būtų galima iš pradžių stengtis jos nepalikti...

- Jeigu turite omenyje mane, niekur nesiruošiu bėgti (*juokiasi*). Pasibaigus Vyriausybės atstovo kadencijai, išėjau, kaip stoviu. Dabar esu darbo biržos klientas. Marijampolėje mano namai, mano artimieji, mano bendrijos, organizacijos, draugijos, kuriose nuo jaunystės dalyvauju. Jaunimas gal mažiau turi sentimentų ir įsipareigojimų, jiems norisi nuotykių, išbandymų. Mano kalbinti pažįstamų, giminaičių vaikai sako, kad jeigu būtų išpildyta keletas sąlygų, nedaug kas išvažiuotų. Nesakau, kad reikia užsidaryti. Pasimokyti, pamatyti, kaip kiti gyvena, net ir privalu, svarbiausia - sugrįžti. Reikia būti aklam, kad nematytum, kiek „ten“ už tas pačias pastangas gali uždirbti, o kiek „čia“. „Čia“ tau gali pasakyti: jeigu nedarysi to ar ano, nė nesvajok apie darbelį. „To“ ir „ano“ skalė plati įvairiausio pobūdžio paslaugų. Nuo kūniškų iki kriminalinių. Neišsisukinėjant reikia pripažinti, kad išvažiavimo priežastys ne tik ekonominės. Politinės gal net labiau. Gąsdina, kad negali kalbėti apie tai, kas vyksta. Kai su tuo nuolatos susiduri, lieka pripažinti, kad objektyvios, tikros laisvės mes daug ir nesukūrėme. Kaip ir debiurokratizuotų institucijų su patriotiškais, išsilavinusiais ir labai žmogiškais vadovais.

Kalbino Dalia BYČIENĖ

Tyrimas: ar tikrai Lietuvoje gyvena nelaimingiausi žmonės?

Apie tai prie ŽALGIRIO NACIONALINIO PASIPRIEŠINIMO JUDĖJIMO apskritojo stalo diskutavo politologas profesorius Algis KRUPAVIČIUS, politologė socialinių mokslų daktarė Ligita ŠARKUTĖ, Seimo narys Tomas TOMILINAS ir socialinių mokslų daktaras Vaidas MORKEVIČIUS. Diskusiją vedė žalgirietis Gediminas JAKAVONIS.

G.JAKAVONIS: Kas paskatino imtis lietuvių socialinės ir asmeninės gerovės tyrimo?

A.KRUPAVIČIUS: Pretekstas šiam tyrimui atsirasti buvo Europos socialinis tyrimas. Europos socialinis tyrimas atliekamas beveik trisdešimtyje šalių. Ne tik Europos Sąjungoje, bet ir Turkijoje, Izraelyje, Ukrainoje, Rusijoje ir t.t. Lietuvoje tyrimas atliekamas nuo 2001 metų.

> Tyrimai rodo, kad tie asmenys, kurie turi šeimą, kurie turi vaikų, yra laimingesni ir labiau patenkinti gyvenimu
>
> Algis KRUPAVIČIUS
> Politologas profesorius

Paprastai klausimas apie piliečių gerovę būna labai paprastas: ar esate patenkintas savo gyvenimu. Dar kartais klausiama, ar esate laimingas. Ir tada sociologai, politologai, ekonomistai pagal visus demografinius pjūvius bando daryti savo išvadas, kiek iš tikrųjų visuomenėje yra socialinės ir asmeninės gerovės.

Bet toks klausimas akivaizdžiai yra per menkas, jo neužtenka, kad galėtume įvertinti gerovę. Būtent Europos socialinių tyrimų poslinkių grupė pirmą kartą parinko šešis kriterijus: ar jaučiamas pasitenkinimas gyvenimu, kokia emocinė savijauta, kokia psichologinė savijauta, koks energingumas, koks bendruomeniškumas ir kokie tarpasmeniniai santykiai. Būtent šiais šešiais pjūviais buvo bandoma vertinti 55 tūkst. respondentų 29 šalyse nuomones. Skaičiai tikrai įspūdingi, dabar turime palyginamąjį Europos visuomenių požiūrių į asmeninės ir socialinės gerovės problemas vaizdą.

G.JAKAVONIS: Bandau spėti, kad lietuviai, ko gero, sąrašo galė - visada nepatenkinti, niurzgantys, nemokantys džiaugtis...

L.ŠARKUTĖ: Teisingai spėjate. Iš tikrųjų tyrimo rezultatai mūsų nepradžiugins. Dar priminsiu, kaip buvo vertinama. Kad būtų paprasčiau suvokti tuos duomenis, buvo vertinama pagal šviesoforo spalvas. Žalia spalva - situacija gera, geltona - vidutiniška, raudona - reikia susirūpinti. Deja, Lietuvai per šį tyrimą nė karto nebuvo uždegta žalios šviesos. Arba raudona, arba geltona, arba tarpinis variantas tarp raudonos ir geltonos. Pavadinkime ją oranžine spalva.

Norėčiau palyginti, kaip Lietuva atrodo pagal tas šešias dedamąsias su kitomis šalimis. Pagal pasitenkinimą gyvenimu, kiek žmonės yra laimingi, už Lietuvą blogiau yra tik Albanijoje, Rusijoje, Ukrainoje ir Bulgarijoje. Iš 29 šalių mes esame šešti nuo galo. Šiek tiek geresnis, bet labai panašus pasitenkinimas gyvenimu užfiksuotas Portugalijoje. Arčiausiai vidurkio yra Airija, Prancūzija. Na, o didžiausias pasitenkinimas gyvenimu fiksuojamas Danijoje, Norvegijoje, Šveicarijoje, Islandijoje, Suomijoje.

Vertinant emocinę mūsų gerovę buvo uždegta raudona šviesa - blogiau yra tik Vengrijoje, Albanijoje. Lietuva yra trečia nuo galo. Šiek tiek geresnė, bet labai panaši situacija yra Bulgarijoje. Arčiausiai vidurkio yra Lenkija. Na, o didžiausia emocinė gerovė vėlgi stebima Norvegijoje, Danijoje, Islandijoje, Slovėnijoje, Airijoje.

Vertinant psichologinę mūsų savijautą buvo uždegta geltona šviesa - blogiau yra tik Ukrainoje ir Rusijoje. Tokia pati situacija Čekijoje ir Bulgarijoje. Arčiausiai vidurkio yra Lenkija, Slovėnija, Ispanija. Geriausia psichologinė savijauta fiksuojama Danijoje, Šveicarijoje, Norvegijoje, Islandijoje ir Vokietijoje.

Mūsų energingumas įvertintas taip pat labai prastai. Lietuviai nesijaučia energingi, gyvybingi. Vėlgi - raudona šviesa. Blogiau yra tik Ispanijoje, Vengrijoje. Šiek tiek geresnė, bet panaši situacija yra Jungtinėje Karalystėje. Arčiausiai vidurkio šiuo atveju būtų Švedija. O didžiausias energingumas užfiksuotas tarp šveicarų, portugalų, Kipro ir Izraelio gyventojų.

> Pagal pasitenkinimą gyvenimu, kiek žmonės yra laimingi, už Lietuvą blogiau yra tik Albanijoje, Rusijoje, Ukrainoje ir Bulgarijoje
>
> Ligita ŠARKUTĖ
> Politologė socialinių mokslų daktarė

Mūsų bendruomeniškumas įvertintas oranžine šviesa. Tarp raudonos ir geltonos. Blogiau nei Lietuvoje yra Čekijoje, Albanijoje ir Rusijoje. Šiek tiek geresnė, bet panaši kaip Lietuvos situacija yra Lenkijoje, Estijoje, Bulgarijoje. Arčiausiai vidurkio yra Portugalija, Slovakija, Slovėnija. Didžiausias bendruomeniškumas fiksuojamas Islandijoje, Norvegijoje ir, ypač įdomu, Vengrijoje.

Tarpasmeniniams lietuvių santykiams uždegta geltona šviesa. Blogesnė yra tik italų, slovakų, vengrų, čekų, ukrainiečių ir rusų padėtis. Panaši situacija yra Estijoje. Arčiausiai vidurkio šiuo požiūriu yra Airija. Geriausi tarpasmeniniai santykiai užfiksuoti Danijoje, Norvegijoje, Vokietijoje, Šveicarijoje ir Švedijoje.

G.JAKAVONIS: Kas lemia tokias nuotaikas?

T.TOMILINAS: Akivaizdu, kad skurdas, socialinė nelygybė, destruktūrinės raidos problemos, kurios mus kamuoja jau daugelį metų, reformų pasekmės, rinkos santykių diegimas visose srityse, neatsižvelgiant į viešąjį interesą, o tik į didelių žmonių grupių problemas, jų interesus, pradedant vadinamaisiais darbo santykiais, baigiant įmonių privatizacija, ir dar daug kitų priežasčių, bet apibendrindamas bent jau aš aiškinu taip - mūsų politikoje per mažai socialinio jautrumo ir per daug akcentų į laisvą rinką. Į tai, kas žmones supriešina, paverčia juos konkurentais, o ne partneriais.

V.MORKEVIČIUS: Gerai, kad šitas tyrimas apima labai daug temų. Sakykime, vienas iš asmeninės socialinės gerovės pjūvių galėtų būti asmeninė sveikata įvairiose šalyse. Manyčiau, kad Lietuvoje nėra viskas taip blogai, jeigu žiūrėtume į žmonių asmeninės sveikatos vertinimus.

Pažvelkime, kokių sričių sveikatos problemos labiausiai kamuoja įvairių valstybių gyventojus. Pvz., Rytų Europoje, taip pat ir Lietuvoje, žmonės labiau skundžiasi širdies problemomis, aukštu kraujospūdžiu, vėžio susirgimais, o Skandinavijos, labiau modernios visuomenės, problemos - alergijos, kvėpavimo sutrikimai, nugaros, rankų skausmai ir t.t. Lietuva yra tarp tų šalių, kur minėtų simptomų yra mažiausiai Europoje, nors lietuviai savo sveikatą vertina kaip vieną iš prasčiausių.

G.JAKAVONIS: Kokias išvadas galima daryti žvelgiant į šio tyrimo rezultatus?

A.KRUPAVIČIUS: Būtent gerovės tyrimuose atkreipiamas dėmesys į bent keturis dalykus, kaip turėtų atrodyti gera asmeninės ir socialinės gerovės požiūriu visuomenė. Pirmiausia visuomenė, jos nariai turi jaustis ekonomiškai sau-

gūs. Ekonominis saugumas yra viena iš fundamentalių sąlygų, o tai - stabilios pajamos. Antra - socialinė darna, socialinis sutarimas, kad visuomenėje nebūtų daug įvairių konfliktų ir pirmiausia - socialinių konfliktų, konfliktų tarp skirtingų grupių. Socialinė darna yra labai svarbus dalykas. Trečia, socialinė įtrauktis - tai yra socialinės atskirties mažinimas, skurdo įveikimas ir pan. Ketvirta - piliečių darbas, t.y. visų visuomenės narių įtraukimas, jų dalyvavimo skatinimas.

Tiesa, išskiriama ir nemažai dimensijų, pirmiausia tai individo darbo ir laisvalaikio arba darbo ir šeimos pusiausvyra. Jeigu dauguma visuomenės narių sugeba derinti darbinę veiklą su laisvalaikiu, su pareigomis šeimai, tuomet gerovės laipsnis kyla. Antras dėmuo, aš vardiju ne iš eilės ir nebūtinai pagal tokią hierarchiją, kokia yra, - tai lyčių lygybė. Lyčių lygybė šiuolaikiniame pasaulyje yra labai svarbus veiksnys. Trečias dalykas yra šeima, šeima kaip vertybė, šeima, kuri turi galimybę auginti vaikus, šeima kaip visuomenės pamatas ir pagrindas. Tyrimai rodo, kad tie asmenys, kurie turi šeimą, kurie turi vaikų, yra laimingesni ir labiau patenkinti gyvenimu. Jų emocinė gerovė yra aukštesnė, beveik visi parametrai yra geresni. Yra ir daugiau dalykų, kurie tiesiogiai susiję su visuomene ir su politika. Ypač Skandinavijos šalių duomenys rodo, kad geriau veikianti demokratija, didesnis pasitenkinimas demokratija irgi skatina didesnę asmeninę socialinę gerovę. Gal ir keista išvada, bet bent jau Europos socialinių tyrimų duomenys tai patvirtina.

Kitas įdomus dalykas, ypač tai aktualu Lietuvai, kad nemažėja emigracija, netgi pastaraisiais metais, nors makroekonominė situacija tikrai yra geresnė.

Dar įdomu, kad Europos šalių tyrimas atskleidė, jog emigracija nedidina individo asmeninės gerovės. Jeigu jūs išvykste į kitą šalį, turėsite geresnį darbą, gausite didesnes pajamas, turėsite kitų privalumų, kuriuos gali teikti didesnės materialinės gerovės visuomenė, tai dar nereiškia, kad jūsų asmeninė gerovė pagal visas tas šešias dimensijas žvelgiant kompleksiniu būdu išaugs. Priešingai, tyrimai rodo, kad emigracija, deja, neturi jokio teigiamo ryšio su asmenine gerove, o ką kalbėti apie socialinę. Be abejo, visuomenės socialinę gerovę depopuliacija ne didina, o mažina.

G.JAKAVONIS: Kaip keitėsi gerovė, palyginti su ankstesniais tyrimais?

L.ŠARKUTĖ: Asmeninės socialinės gerovės tyrimas Europoje atliekamas antrą kartą, Lietuvoje - pirmą, tad palyginti galime tik su kitomis šalimis.

Dar vienas svarbus veiksnys, kiek mes patenkinti gyvenimu. Tai galima susieti su pajamomis. Atliekant Europos socialinį tyrimą buvo imta penktadalis mažiausiai uždirbančiųjų bei penktadalis daugiausiai uždirbančiųjų ir vertinta, koks yra skirtumas, kiek jie patenkinti gyvenimu. Lietuva yra išskirtinė, nes skirtumas tarp mažiausiai ir daugiausiai uždirbančiųjų pasitenkinimo gyvenimu yra labai didelis. Didesnis skirtumas yra tik Vengrijoje ir Bulgarijoje - daugiau nei du kartus.

G.JAKAVONIS: O pas mus?

L.ŠARKUTĖ: Pas mus apie 2-2,3 karto, Bulgarijoje didžiausias - 2,6 karto. O Rusijoje iš tikrųjų tas skirtumas nėra toks didelis - 1,2 karto.

G.JAKAVONIS: Kokią reikšmę asmeninei socialinei gerovei turi bendruomeniškumas?

T.TOMILINAS: Manau, kad bendruomeniškumas yra labai subjektyvus dalykas ir tie rezultatai labiau atsitiktiniai.

Mūsų bendruomeniškumą sužlugdė totalitarizmas. Taip nutiko, kad tu su kaimynu negalėjai pasišnekėti, nes jį arba gali ištremti, arba susaudyti miške. Tai yra bendruomeniškumo žlugdymas. Kai žmonės užauga šeimose, kur net baisu kalbėti, arba kai žmonės užauga šeimose, kur vogti iš valstybės buvo norma, nes kitaip neišgyvensi, - apie kokį bendruomeniškumą galima šnekėti?

> Reikėtų galvoti apie nacionalinį susitarimą dėl algų kėlimo ir į jį kuo greičiau reikėtų įtraukti verslą
>
> Tomas TOMILINAS
> Seimo narys

Eltos nuotr.

Priežastys labai aiškios, mes vis dar lipame iš to baisaus mentalinio teroro, kurį išgyvenome. Išgyvenome, beje, ne tik sovietmečiu ir nacių okupacijos laikais, tarpukario Lietuvoje irgi buvo šiokios tokios priespaudos, ypač Smetonos laikais. XX amžius paliko labai gilų pėdsaką, ir mes vis dar iš jo vaduojamės.

Šiaip ne taip skaičių prasme mes turime augančias bendruomenes, ypač regionuose, net nevyriausybinės organizacijos, profsąjungos kol kas negali pasigirti tokiu narių gausėjimu. Pvz., kas vyko per rinkimus, kai valdžia bandė sužlugdyti darbo santykių balansą ir pradėjo smarkiai ginti darbdavių interesus diskutuojant dėl Darbo kodekso? Rinkimai viską sustatė į savo vietas. Ir tas netikėtas turtingajai pusei rezultatas, kai laimėjo visai ne tie, kurių pergalės buvo tikėtasi, tą balansą grąžino. Bent jau mes tikimės, kad dirbančiųjų žmonių interesų gynimas, pagarbos dirbančiajam grąžinimas per diskusijas dėl Darbo kodekso paskatins žmones jungtis į profsąjungas.

Skurdas yra struktūrinė problema. Mes dabar pradėjome kalbėti, kad reikėtų galvoti apie nacionalinį susitarimą dėl algų kėlimo ir į jį kuo greičiau reikėtų įtraukti verslą. Nes solidūs verslininkai gali kelti atlyginimus, tik niekas nesiunčia to signalo, niekas neprašo. Problema ta, kad 20 metų valdžia kalba, esą vienintelė investicijų pritraukimo forma yra mokesčių mažinimas. Mes, laimėję rinkimus, pradėjome kalbėti, kad ne tik valdžia turi prisidėti prie socialinės gerovės, bet ir verslas gali tai lengvai padaryti. Paradoksas, verslas sutinka, mes su jais šnekame, o jie klausia: „Kodėl jūs anksčiau mūsų to neprašėte?“

G.JAKAVONIS: O jei provincijoje nedidelės parduotuvėlės savininkas tiesiog negali neturėdamas didelės apyvartos mokėti padidintos algos?

V.MORKEVIČIUS: Yra ir priešingų pavyzdžių, kai algos padidinimas tikrai nesužlugdė verslo. Lietuvoje yra įvairių patirčių. Bet jeigu pasižiūrėtume į žmonių, į emigrantų ir tų, kurie galbūt ketina emigruoti, tyrimų rezultatus, tai pagrindinė priežastis vis dėlto yra ekonominis svertas. Svarbiausia yra materialinė gerovė.

G.JAKAVONIS: Visi kalba tik apie materialinius dalykus. Nepriklausomybė nueina į antrą, trečią planą. Jiems daug svarbiau materialinė gerovė, o tik paskui - teisingumas. Kodėl?

V.MORKEVIČIUS: Manau, jau tapo norma, kad Lietuva yra nepriklausoma valstybė ir mes čia gyvename. Kiek tautiškumas, nacionalinis identitetas lietuviams svarbu, yra atlikti kiti tyrimai, bet juos komentuoti man būtų sudėtinga.

T.TOMILINAS: Nesutikčiau su vertinimu, kad šis tyrimas orientuotas į ekonominę gerovę. Kaip tik jis labiau orientuotas humanitarine linkme. Pažiūrėkite, į jį įtraukti ir klausimai apie pasitenkinimą gyvenimu, ir klausimai dėl optimizmo, dėl savo gyvenimo krypties pasirinkimo, kaimynystės, šeimos, psichologinės savijautos ir gebėjimo pozityviai mąstyti. Tai tie dalykai, kurių mes, deja, neįgyjame per mūsų švietimo sistemą, per aukštojo mokslo sistemą arba įgyjame labai mažai. Mūsų mąstymas technokratinis, labiau technologizuotas, o humanitarinis išsilavinimas menkas. Tokie buvo laikai.

> Jeigu pasižiūrėtume į žmonių, kurie ketina emigruoti, tyrimų rezultatus, tai pagrindinė priežastis yra materialinė gerovė
>
> Vaidas MORKEVIČIUS
> Socialinių mokslų daktaras

Pozityvizmo stygius ir technokratinių laikų palikimas vis dar daro didelę įtaką mūsų švietimo sistemai. Beje, panašūs procesai vyksta ir Rusijoje, ten irgi viskas vis dar vertinama skaičiais ir technologiniu progresu. O realiai turi būti vertinamas humanitarinis progresas, galbūt dėl to mes taip prastai ir atrodome. Problema yra švietimas. Mes irgi kalbame apie tai, kad švietimą būtina reformuoti, įlieti kuo daugiau tarpdisciplininio humanitarinio turinio. Galbūt žmogus yra laimingas, bet jis tiesiog to nesuvokia. Svarbiausia yra pripažinti, kad švietimo sistema yra ne mažiau svarbi negu ekonomika.

A.KRUPAVIČIUS: Nuostatos, požiūris, vertybės yra be galo svarbūs dalykai bet kurioje visuomenėje. Tiek visuomenei, tiek individui tai pirmas dalykas. Antras dalykas tas, kad kuriant asmeninę socialinę gerovę labai svarbus vaidmuo tenka valstybei, t.y. kokia yra valstybė, ką ji daro, kaip ji veikia, kiek ji yra socialiai jautri. Lietuvos valstybė buvo ir yra gerokai neoliberali, bet socialiai ji nėra jautri. Tai galima iliustruoti labai paprastais pavyzdžiais.

Pirmas dalykas, mūsų bendrojo vidaus produkto (BVP) dalis, tenkanti vienam gyventojui, yra beveik tokia pati kaip Estijoje, bet Lietuvoje atlyginimai yra maždaug 30 proc. mažesni negu Estijoje. Dar daugiau, Lietuvos BVP dalis, tenkanti vienam gyventojui, yra didesnė negu Latvijoje, bet aš prieš kelias dienas girdėjau profesoriaus Boguslavo Gruževskio diskusiją, kuris sakė, kad jeigu mes nuo kito ryto pradėtume mokėti atlyginimus visiems dirbantiesiems Lietuvoje pagal Latvijos BVP, pagal jų BVP santykį su Latvijos darbo užmokesčiu, atlyginimas kiekvienam Lietuvoje turėtų padidėti 100 eurų. Taigi mes iš tikrųjų turėtume peržiūrėti ekonominius, socialinius dalykus, kuriems nemenką įtaką turi valstybė, permąstyti tai, kas vyksta, tas strategijas, politikas, tuomet paveikslas pradės keistis.

G.JAKAVONIS: Vienas iš punktų - šeima. Toliau įvardijama lyčių lygybė.

L.ŠARKUTĖ: Filosofinis klausimas, kas yra ta lygybė. Kalbame apie vyrų ir moterų pajamų nelygybę.

V.MORKEVIČIUS: Turbūt visi esantieji prie šito stalo sutinkame, kad svarbiausias dalykas yra lygios lyčių galimybės. Reikia siekti, kad tos pačios profesijos žmonių atlyginimai nepriklausomai nuo lyties būtų vienodi. Nežinau, kas šiuolaikinėje demokratinėje valstybėje galėtų pasakyti, kad to nereikia.

G.JAKAVONIS: Ką daryti, kad Lietuvai būtų geriau? Pritaikyti Skandinavijos pavyzdį? Sukurti tam tikrą išsvajotos valstybės modelį, apie kurį kalbama nuo mūsų Nepriklausomybės atkūrimo pradžios?

> Nepriklausomybė nueina į antrą, trečią planą. Jiems daug svarbiau materialinė gerovė. Kodėl?
>
> Gediminas JAKAVONIS
> Žalgirietis

A.KRUPAVIČIUS: 1988 metais, kai gimė Sąjūdis, kalbėjome, kad mums reikia demokratijos, nepriklausomybės ir greitai gyvensime kaip Švedijoje. Deja, demokratiją turime, nepriklausomybę - taip pat, bet gyvenimo kaip Švedijoj kol kas net horizonte nematyti.

Receptai, kaip tai padaryti, yra ir paprasti, ir labai sudėtingi. Sakiau, kad yra keturios dimensijos, kurios, bent jau gerovės tyrėjų požiūriu, yra tos, į kurias reikia orientuotis ir kuriomis remiantis ieškoti sprendinių. Ekonominis saugumas. Jį pirmiausia lemia pajamų lygis, kuris Lietuvoje yra daugiau negu nepatenkinamas. Taip, šiandien verslas kalba apie galimybę didinti atlyginimus, bet faktai yra tas, kad privačiame sektoriuje vidutinis atlyginimas yra žemesnis negu viešajame. Mes esame atlikę ir kitus tyrimus, kartojome socialinio tyrimo programą prieš kelerius metus ir ten buvo paprastas klausimas apie pasitenkinimą darbu priklausomai nuo sektoriaus. Lietuvoje apskritai pasitenkinimas darbu ir savo darbo vieta buvo žemas, tačiau viešajame sektoriuje pasitenkinimas darbu pranoko 22 proc., o privačiame sektoriuje buvo vos kiek didesnis nei 10 proc., tai yra daugiau negu perpus mažesnis. Ekonominis saugumas, pajamų lygis, toliau - verslo ir valdžios indėlis kuriant ekonominę gerovę yra labai svarbūs ingredientai, be jų mes negalėsime judėti į priekį.

Kitas dalykas - socialinė darna. Lietuvoje, jeigu žiūrėtume į socialinį ir politinį gyvenimą, skaitytume mūsų žiniasklaidos puslapius, dominuojantis žanras yra sensacijos, konfliktai. Ko gero, visuomenė apskritai kartais dirbtinai stumiama į susipriešinimo sąlygas, nesutarimus, atrodo, kad nematoma ranka reguliuoja, kad visuomenėje būtų daugiau nepasitenkinimo, nerimo, konfliktų ir panašiai. Socialinės darnos požiūriu mums tikrai daug ko trūksta. Tai akivaizdu. Kai klausėme Lietuvos respondentų, ką jie mano apie pasitikėjimą vienų kitais, atsakymai gana dažnai buvo neigiami, o tai irgi yra ženklas, kad socialinės darnos nėra daug.

Politinėje kultūroje socialinė darna ir politikai yra greta. Jeigu politinėje kultūroje dominuoja sąmokslo teorijos prielaida, vienas iš populiariausių teiginių „kas galėtų paneigti?“, politinis ir socialinis folkloras, tai rodo, kad mes irgi esame tame nepasitikėjimo vienų kitais lauke. Turime, ką turime. Taigi kalbėti apie socialinę ir politinę darną Lietuvos kontekste tikrai sudėtinga. Ekonomika, socialiniai dalykai yra tos sritys, kurias reikia spręsti, reikia keistis ir keisti.

L.ŠARKUTĖ: Politika turi būti socialiai jautri. Dabar labai populiaru kalbėti apie laimės ekonomiką. Tyrimai rodo, kad kai pasiekiamas bent vidutinis materialinės gerovės lygis, pasitenkinimas gyvenimu, tas laimės jausmas didėjant BVP atitinkamai nedidėja. Vadinasi, kažkas kitas skatina tą laimės jausmą, turbūt tai, kaip žmonės jaučiasi.

Ir dabartinis premjeras prisistatydamas Seimui sakė, kad jis yra laimės ekonomikos šalininkas, ir ankstesnis premjeras yra sakęs, kad neužtenka būti tik minimum valstybe, reikia siekti daugiau, kad žmonės gerai jaustųsi, gerai gyventų. Mano palinkėjimas būtų, kad ta laimės ekonomika netaptų nelaimės ekonomika.

A.KRUPAVIČIUS: Tarp kitko, apie laimės ekonomiką būtent Europos socialinių tyrimų kontekste Lietuvoje pradėjome kalbėti prieš kokius gerus penkerius metus, kai į Kauno universitetą pasikvietėme vieną Naujosios ekonomikos fondo, kuris yra Jungtinėje Karalystėje, tyrėją. Tuo metu kalbėti apie laimės ekonomiką, kai Lietuvoje siautė finansų krizė, buvo labai keistas dalykas ir mums patiems buvo didelė naujovė. Mokslininkai kai kuriuos dalykus pradeda skleisti ir aiškinti šiek tiek anksčiau negu politikai, negu visuomenės dauguma. Aš manau, kad šiandien kalbėti apie laimės ekonomiką tikrai yra svarbu, nes jeigu mes gyventume visuomenėje, kur vidutinis pajamų lygis būtų pakankamas, tuomet mūsų socialinės asmeninės gerovės rodikliai tikrai būtų pasiekę kitą lygmenį.

Parengė Jovita MILAŠIENĖ

Visa filmuota medžiaga tinklalapyje
www.suzalgiriu.lt